

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/50/42/95

OCENA DZIAŁALNOŚCI PREZYDENTA W LATACH 1989-1995

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

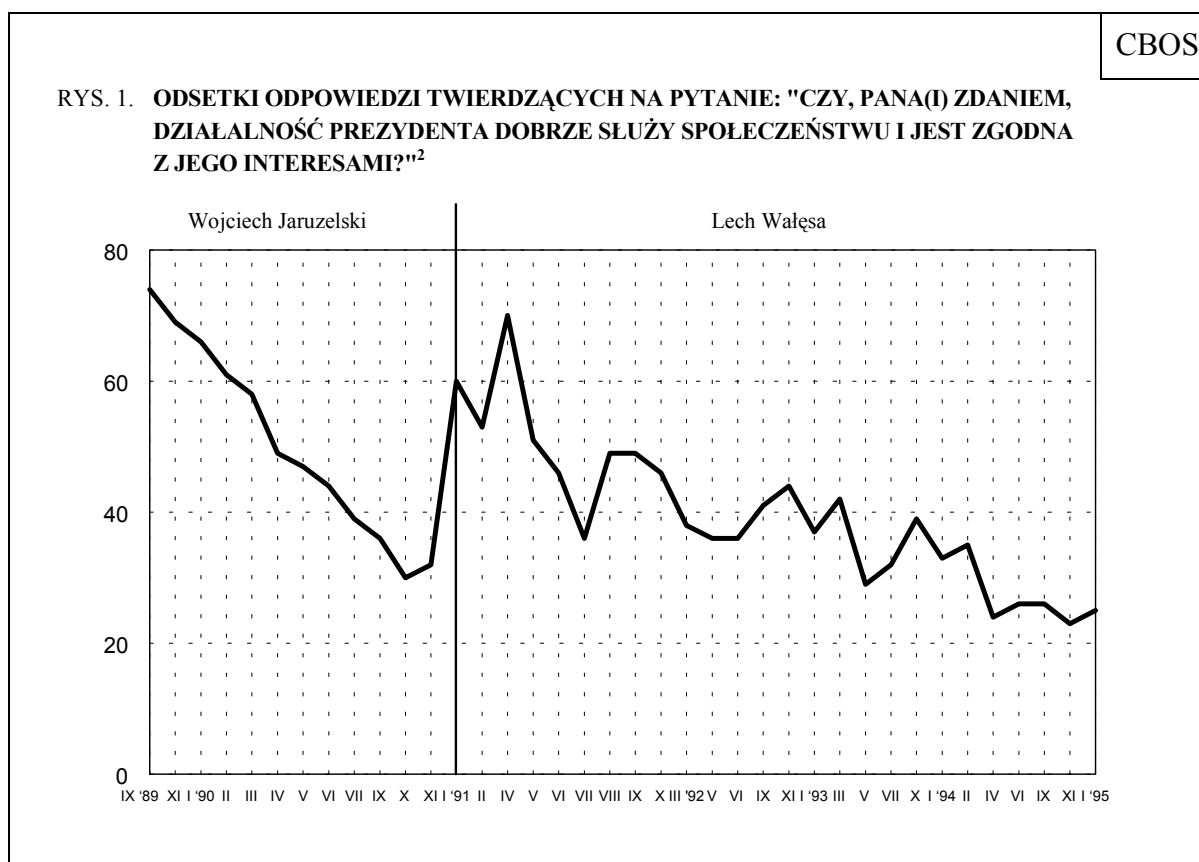
Niniejsze opracowanie ma na celu analizę zmian społecznej aprobaty głowy państwa polskiego w ciągu ostatnich pięciu lat. Tekst składa się z trzech części:

- ◆ w pierwszej pokazano **dynamikę poparcia dla prezydenta** od roku 1989 do stycznia '95. Zanalizowano także relacje między zaobserwowanymi wahaniami aprobaty a konkretnymi wydarzeniami życia politycznego;
- ◆ w drugiej omówiono **związek między pozycją społeczno-demograficzną** badanych a deklarowanymi przez nich **ocenami**;
- ◆ w trzeciej opisano **postawy i poglądy polityczne**, które dominowały w grupach społecznych popierających Wojciecha Jaruzelskiego i Lecha Wałęsę.

Praca zakończona jest wnioskami, podsumowującymi wszystkie części.

I. Dynamika aprobaty działalności prezydenta w latach 1989-1995

Działalność głowy państwa najwyżej oceniana była na początku kadencji pierwszego prezydenta III Rzeczypospolitej (rys. 1). Pozytywnie o posunięciach Wojciecha Jaruzelskiego wypowiadało się wówczas aż 74% badanych¹. Tak wysoka aprobata nie powtórzyła się już ani razu w ciągu pięciu lat, które minęły od tej pory. Można przypuszczać, iż w dużym stopniu była ona związana nie tyle z osobą prezydenta, ile z prestiżem nowo powstałego urzędu. Hipotezę tę potwierdza fakt, iż następne miesiące przynosiły systematyczny spadek ocen. W listopadzie '90 Wojciecha Jaruzelskiego popierało już tylko 32% ankietowanych.

Wyraźny wzrost aprobaty nastąpił natychmiast po wyborze nowego prezydenta. Po pierwszym miesiącu urzędowania, w styczniu '91, 60% pytanym postrzegало działalność Lecha Wałęsy jako zgodną z interesami społeczeństwa. W miarę upływu kadencji oceny wahały się dosyć znacznie, dominowała jednak, tak jak w poprzednim przypadku, tendencja spadkowa.

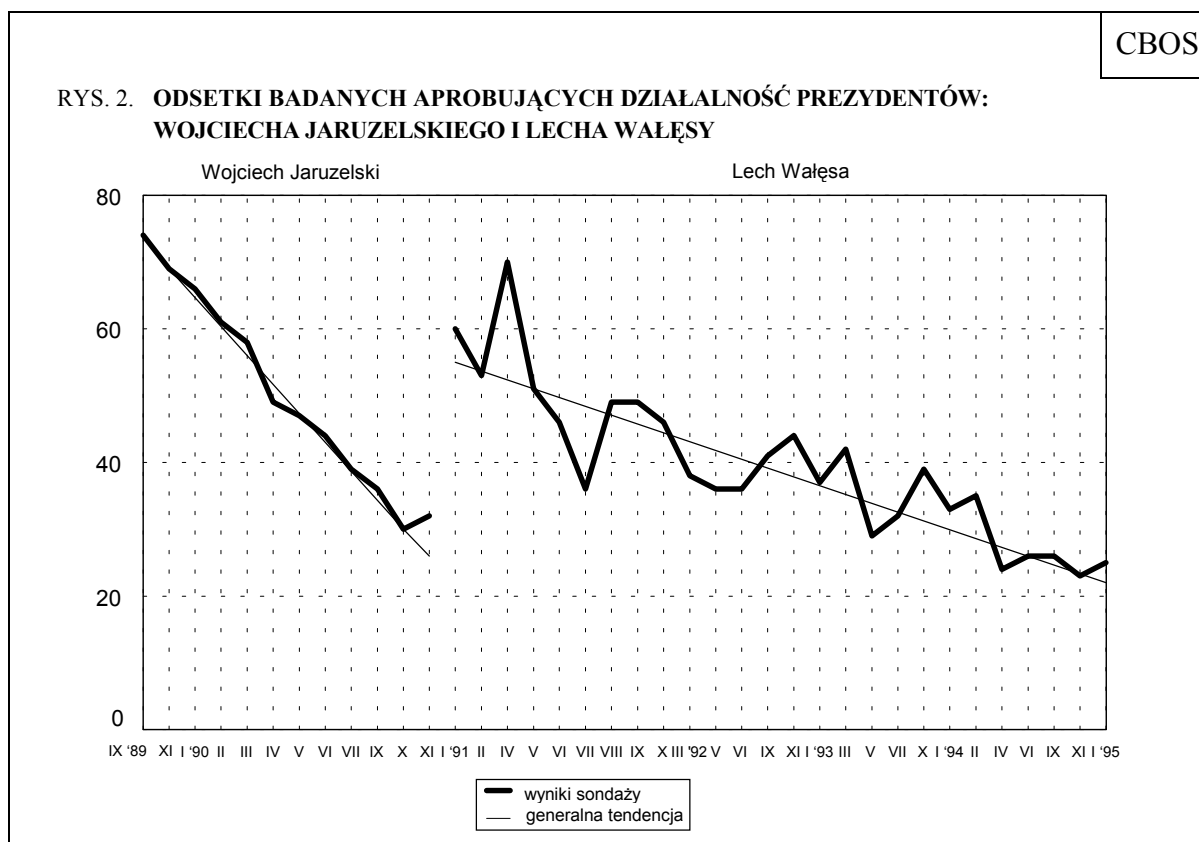
¹ Za wskaźnik aprobaty przyjęto zsumowany procent odpowiedzi "raczej tak" i "zdecydowanie tak".

² Charakterystyka wykorzystanych danych i odsetki odpowiedzi w aneksie 1 i 2.

W listopadzie '94 aprobatę działalności prezydenta zadeklarowało tylko 23% przebadanych obywateli. Wskaźnik ten jest o 47 punktów procentowych niższy od najwyższej oceny uzyskanej przez Lecha Wałęsę w kwietniu '91.

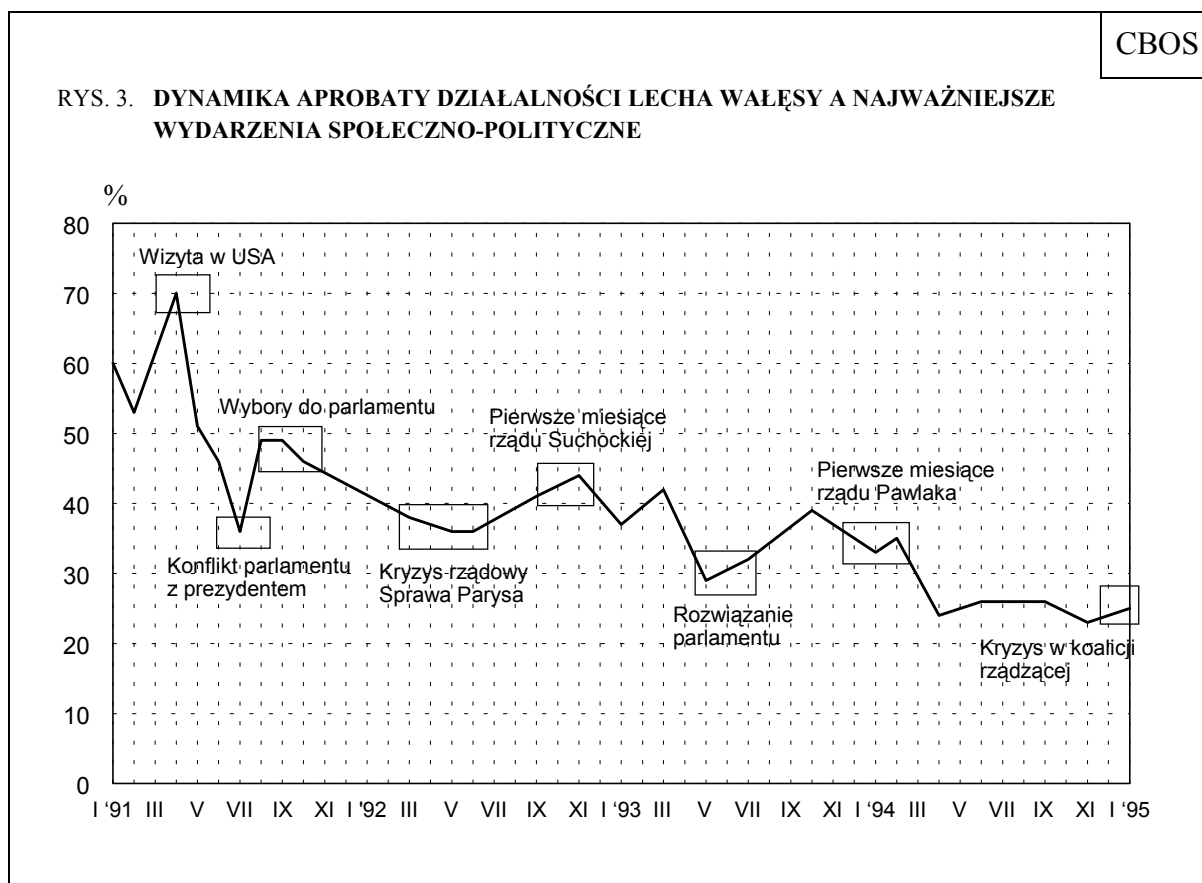
1. Tendencja długookresowa i wahania związane z konkretnymi faktami

Pozytywne oceny działalności Lecha Wałęsy i Wojciecha Jaruzelskiego zmniejszały się systematycznie wraz z upływem ich kadencji (rys. 2). Aprobatę obu prezydentów charakteryzowała więc wyraźna długookresowa tendencja spadkowa. Poparcie dla Wojciecha Jaruzelskiego spadało jednak znacznie gwałtowniej (przeciętnie 3,4% miesięcznie) niż dla Lecha Wałęsy (przeciętnie 0,65% miesięcznie). Oceny dotyczące pierwszego prezydenta nie wykazywały także niemal żadnych wahań krótkookresowych (tendencja długofalowa tłumaczy aż 98% wszystkich zmian aprobaty deklarowanej w czasie sprawowania urzędu przez Jaruzelskiego)³.

³ Przytoczony wskaźnik uzyskano obliczając współczynnik liniowej regresji wielokrotnej dla zmiennej zależnej "aprobatą" i zmiennej niezależnej "czas" .

Zupełnie inaczej kształtowało się poparcie w czasie kadencji Lecha Wałęsy. Pomimo generalnej tendencji spadkowej (tłumaczy ona 59% wszystkich zmian aprobaty) można zaobserwować istotne wahania krótkookresowe. Wykazują one zbieżność z konkretnymi wydarzeniami życia politycznego.

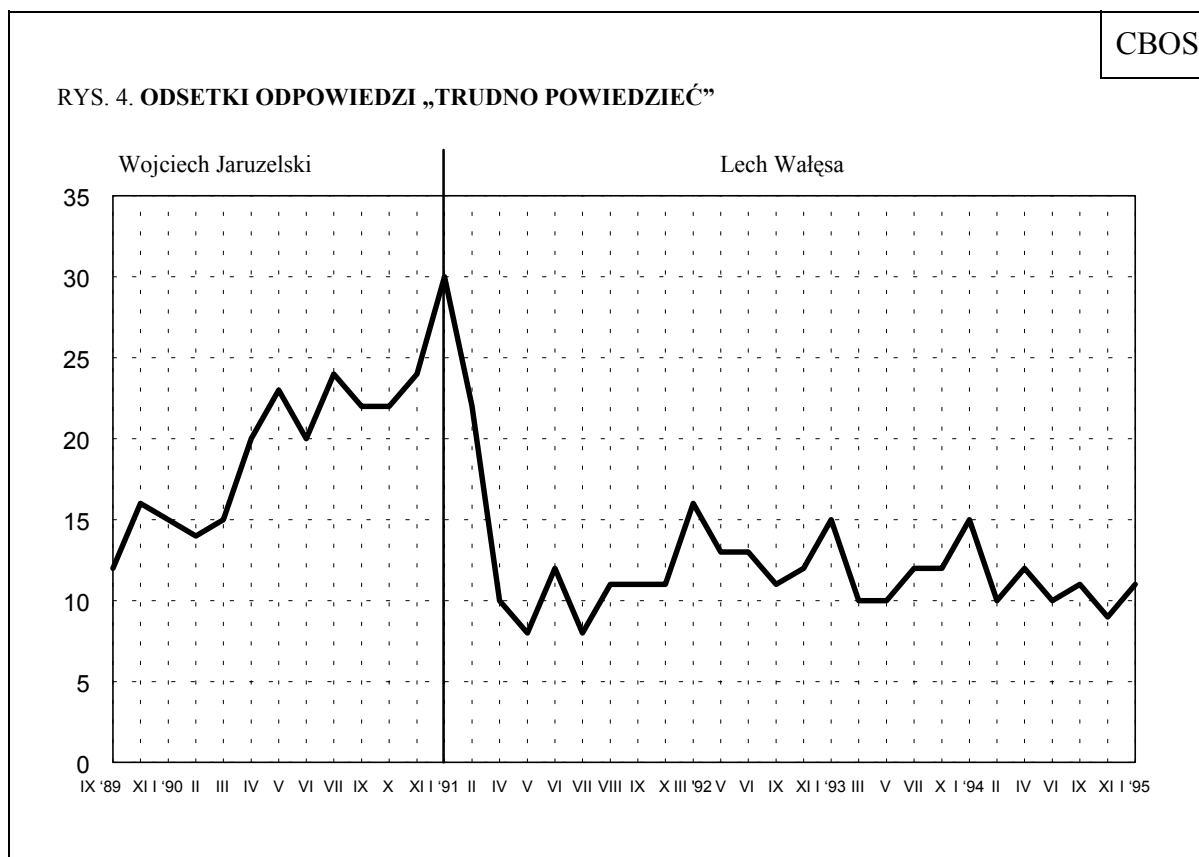
- ◆ W kwietniu '91, po wizycie Wałęsy w Stanach Zjednoczonych Ameryki wskaźnik aprobaty wzrósł w stosunku do lutego aż o 17 punktów procentowych. Tak wysoka ocena związana była niewątpliwie z faktem, iż nastąpiło to na początku kadencji, kiedy spora część respondentów nie miała jeszcze wykrystalizowanej opinii (patrz rys. 4). Wzrostowi aprobaty w kwietniu '91 towarzyszył znaczny spadek odpowiedzi niezdecydowanych (aż o 12 punktów procentowych w stosunku do lutego '91). Można więc przypuszczać, iż wizyta Wałęsy w Stanach Zjednoczonych wpłynęła na pozytywne ustosunkowanie się do działań prezydenta osób dotychczas niezdecydowanych.

- ◆ W czerwcu i lipcu '91 aprobaty działalności prezydenta znacząco się zmniejszyła. Było to prawdopodobnie związane z narastającym wówczas konfliktem między parlamentem i prezydentem.
- ◆ Odsetek pozytywnych ocen działalności Wałęsy wzrósł ponownie jesienią '91. Można przypuszczać, iż miały na to wpływ wybory nowego, prawdziwie demokratycznego parlamentu.
- ◆ Kolejny wyraźny spadek poparcia nastąpił w czasie kryzysu rządowego, po upadku gabinetu Jana Krzysztofa Bieleckiego. Istotne znaczenie dla zmniejszenia się aprobaty w tym okresie mogła mieć także tzw. sprawa Parysa (minister obrony narodowej Jan Parys oskarżył ministra stanu w Kancelarii Prezydenta Mieczysława Wachowskiego o próbę obalenia demokracji).
- ◆ Ponowny wzrost popularności prezydenta nastąpił jesienią '92 w pierwszych miesiącach rządów premier Hanny Suchockiej.
- ◆ Przed rozwiązaniem Sejmu I kadencji (w maju '93) odnotowano jeden z najniższych wskaźników aprobaty prezydenta. Od tego czasu poparcie dla Lecha Wałęsy stopniowo się zwiększało. W pierwszym miesiącu funkcjonowania nowego parlamentu oraz rządu premiera Pawlaka było dość wysokie i w późniejszym okresie nie osiągnęło już wyższego poziomu.

2. Krystalizacja opinii

W okresie sprawowania urzędu przez Wojciecha Jaruzelskiego odsetek ankietowanych, którzy nie potrafili ocenić działalności prezydenta (odpowiedzi "trudno powiedzieć"), był znacznie wyższy (średnio 19%) niż za kadencji Lecha Wałęsy (średnio 12%). Odsetek osób niezdecydowanych zwiększał się wraz z upływem czasu urzędowania pierwszego prezydenta i

osiągnął swój szczyt na przełomie obu kadencji. W styczniu '91 aż 30% badanych nie miało wyrobionej opinii o działalności prezydenta Wałęsy. W ciągu następnych miesięcy odsetek ten zmniejszał się i z minimalnymi wahaniami w ostatnim okresie ustalił się na poziomie około 10% (rys. 4).

Można więc wnioskować, iż badani mieli znacznie więcej trudności z oceną działalności Jaruzelskiego niż Wałęsy. O stosunkowo małej krystalizacji opinii świadczy także fakt, iż dynamika ocen dotyczących pierwszego prezydenta III RP była bardzo monotonna i nie odzwierciedlała wahań krótkookresowych związanych z konkretnymi wydarzeniami.

W przypadku Wałęsy duży odsetek opinii niezdecydowanych zanotowano tylko w pierwszych miesiącach jego urzędowania. Nie znając posunięć nowego prezydenta respondenci prawdopodobnie nie potrafili lub nie chcieli wypowiedzieć się o tym, czy jego działalność dobrze służy społeczeństwu. Szybko jednak większość obywateli wyrobiła sobie (pozytywne lub

negatywne) zdanie na ten temat. W ciągu ostatnich trzech lat prezydent należy do instytucji, o których najwięcej osób ma skryształowaną opinię.

II. Ocena działalności prezydenta w poszczególnych grupach społecznych

1. Ocena działalności Wojciecha Jaruzelskiego

Związek między sytuacją społeczno-demograficzną respondentów i deklarowaną przez nich akceptacją działalności prezydenta Jaruzelskiego był stosunkowo niewielki i zmieniał się w czasie. Na podstawie przedstawionych danych można powiedzieć, iż w ciągu czternastu miesięcy kadencji pierwszego prezydenta III Rzeczypospolitej nie wyodrębniły się jednolite pod względem pozycji społecznej grupy, systematycznie go popierające.

Tabela 1

Współczynniki korelacji Pearsona i eta dla zmiennych opisujących pozycję społeczną respondenta i oceny działalności prezydenta od września '89 do listopada '90		
Cechy społeczno-demograficzne	współczynnik Pearsona r	współczynnik Eta
Sytuacja materialna ⁴ (+ lepsza, - gorsza)	*	*
Wiek (+starsi, -młodszy)	0.06	0.08
Wykształcenie (+wyższe, -niższe)	-0.08	0.09
Miejsce zamieszkania (+ duże miasto, - wieś)	-0.06	0.06
Płeć (+mężczyźni, -kobiety)	0.08	0.08

1. Liczba przypadków wynosi 3963, dane pochodzą z 3 sondaży zrealizowanych we wrześniu '89, czerwcu '90, listopadzie '90.
2. Gwiazdka (*) oznacza, iż korelacja jest nieistotna statystycznie.

Niewielki, lecz istotny wpływ niektórych zmiennych społeczno-demograficznych widoczny jest natomiast w poszczególnych punktach czasowych. Na początku kadencji oceny działalności prezydenta w największym stopniu zależały od wieku respondenta i najlepsze były wśród osób starszych, powyżej 60 roku życia, najgorsze zaś wśród ludzi młodych: 18-28 lat. Pod koniec kadencji wiek nie miał większego wpływu na poglądy badanych dotyczące działalności

⁴ Dokładne sformułowanie pytania w aneksie 3.

prezydenta. Istotnie różniły się natomiast odpowiedzi osób o różnym wykształceniu ($\eta = 0.11$), miejscu zamieszkania ($\eta = 0.13$) i płci ($\eta = 0.11$)⁵. Najbardziej pozytywne oceny wystawiali prezydentowi mężczyźni, mieszkańcy małych miast (do 20 tys.) oraz osoby, które ukończyły maksymalnie osiem klas; najmniej pozytywne - kobiety, mieszkańcy dużych miast (ponad sto tysięcy ludności) oraz respondenci z wykształceniem średnim lub zawodowym.

Nie bez znaczenia prawdopodobnie jest fakt, iż właśnie wykwalifikowani robotnicy z dużych ośrodków przemysłowych stanowili grupę, na której opierał się ruch związany z "Solidarnością". Wydaje się, że niska aprobatą Wojciecha Jaruzelskiego w ostatnich miesiącach jego urzędowania, uzyskana w tych właśnie środowiskach, związana była z nasilającą się wówczas kampanią prezydencką Wałęsy i Mazowieckiego. Warto również zwrócić uwagę, iż na poziom deklarowanej aprobaty Jaruzelskiego nie miała wpływu subiektywnie oceniana przez respondentów ich sytuacja materialna.

Nieco inaczej kształtowały się analogiczne zależności w przypadku Lecha Wałęsy.

2. Ocena działalności Lecha Wałęsy

Jedynie cechy społeczno-demograficzne, które wyróżniają grupy popierające systematycznie, w ciągu czterech lat kadencji, działalność prezydenta Lecha Wałęsy, to: sytuacja materialna respondenta oraz warunki życia jego rodziny.

Tabela 2

Współczynniki korelacji Pearsona i η dla zmiennych opisujących pozycję społeczną respondenta i oceny działalności prezydenta od lutego '91 do listopada '94		
Cechy społeczno-demograficzne	współczynnik Pearsona	współczynnik η
Sytuacja materialna (+ lepsza, - gorsza)	0.11	0.13
Warunki życia rodziny (+lepsze, - gorsze)	0.28	0.29
Wiek (+starsi, -młodszy)	0.07	0.08
Wykształcenie (+wyższe, -niższe)	*	0.04
Miejsce zamieszkania (+ duże miasto, - wieś)	*	0.06
Płeć (+mężczyźni, -kobiety)	*	*

1. Liczba przypadków wynosi 6570, dane pochodzą z 6 sondaży zrealizowanych: w lutym '91, październiku '91, listopadzie '92, październiku '93, listopadzie '94.
2. Gwiazdka (*) oznacza, iż korelacja jest nieistotna statystycznie.

⁵ Współczynniki η obliczono na podstawie danych z sondażu zrealizowanego w listopadzie '94.

Zdecydowanie wyżej oceniały działalność Wałęsy osoby, które uważały, iż im i ich najbliższym powodzi się dobrze. Podobnie natomiast jak przy Wojciechu Jaruzelskim wpływ wieku, wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania na poziom aprobaty był stosunkowo niewielki i zmieniał się w czasie.

W roku 1991 działalność głowy państwa akceptowali przede wszystkim ludzie, którzy ukończyli sześćdziesiąt lat, i mieszkańcy małych miast, najmniej zaś popierały ją osoby młode w wieku 18-29 lat i mieszkańcy dużych miast (powyżej pół miliona ludności). Wykształcenie i płeć nie miały istotnego wpływu na deklarowane poglądy.

Po czterech latach, w dalszym ciągu zdecydowanie najwyższą aprobatę wyrażały osoby starsze. Największym poparciem prezydent cieszył się jednak w dużych miastach i wśród osób z wykształceniem podstawowym. Najgorzej jego działalność oceniali respondenci, którzy ukończyli wyższe studia, mieszkańcy wsi oraz ludzie w średnim wieku: 30-39 lat.

III. Działalność prezydenta a poglądy i postawy badanych

1. Ocena działalności prezydenta a poparcie dla innych instytucji publicznych

W ostatnich pięciu latach prezydent nie należał ani do najwyższej, ani do najniższej ocenianych instytucji. Przeciętnie znacznie lepiej oceniano wojsko oraz Kościół, nieco lepiej - rząd. Podobną aprobatą cieszyła się działalność Sejmu oraz "Solidarności", natomiast OPZZ postrzegano najgorzej. W okresie od września '89 do stycznia '94 prezydent sytuował się zazwyczaj na trzeciej lub czwartej pozycji. Tylko raz (w kwietniu '91) działania prezydenta oceniono najwyższej spośród siedmiu omawianych instytucji, natomiast przez prawie cały rok 1994 był najgorzej postrzeganą instytucją życia publicznego.

		CBOS
Nazwa instytucji	Średni odsetek wskazań pozytywnych (od września '89 do listopada '94 ⁶)	
Wojsko	71	
Kościół	57	
Rząd	45	
"Solidarność"	42	
Prezydent	41	
Sejm	41	
OPZZ	30	

W badanym okresie poparcie dla prezydenta związane było w sposób istotny z postrzeganiem i oceną posunięć innych instytucji publicznych. Dynamika aprobaty działalności prezydenta wykazywała w ciągu ostatnich pięciu lat dużą zbieżność z wahaniami zaufania do Sejmu, rządu, "Solidarności" i Kościoła (czynnik obliczony dla trendów zaufania do tych instytucji tłumaczy aż 70% wszystkich wahań popularności Sejmu, rządu, "Solidarności", Kościoła i prezydenta)⁷.

---

⁶ Wartości średnie obliczono dla trendów wyznaczonych na podstawie 26 badań w omawianym okresie. Odpowiedzi "zdecydowanie tak" i "raczej tak" uznano za pozytywne.

⁷ Przedstawione wyniki uzyskano posługując się metodą analizy czynnikowej, w której zmiennymi były trendy poparcia dla pięciu instytucji publicznych. Trendy te zostały wyznaczone na podstawie 26 sondaży przeprowadzonych w latach 1989-1994. Za wskaźniki zaufania w danym momencie czasowym przyjęto zsumowany odsetek odpowiedzi "zdecydowanie tak" i "raczej tak".

W końcu 1989 roku poparcie dla tych pięciu instytucji było bardzo wysokie. Następnie systematycznie malało aż do początku roku 1991. Po krótkotrwałym wzroście poziomu aprobaty, w połowie 1991 roku nastąpił znowu kryzys zaufania. Ponowny wzrost poparcia dla omawianych instytucji publicznych można było zaobserwować w drugiej połowie 1992 roku oraz na początku roku 1994.

Zależność między aprobatą innych instytucji a deklarowanym poparciem dla prezydenta występuje także na poziomie poglądów jednostkowych.

Tabela 3

Współczynniki korelacji Pearsona (r) dla zmiennych opisujących poparcie dla instytucji publicznych i oceny działalności prezydenta od września '89 do listopada '94 ⁹		
Nazwa instytucji	Wojciech Jaruzelski	Lech Wałęsa
Sejm	0.27	0.22
Rząd	0.30	0.41
Wojsko	0.34	0.08
Kościół	0.10	0.45
"Solidarność"	0.11	0.53
OPZZ	0.39	0.00

Liczba przypadków wynosi 10 250, dane pochodzą z ośmiu sondaży, w tym 3963 przypadki z 3 sondaży dotyczących Jaruzelskiego i 6570 przypadków z 6 sondaży dotyczących Wałęsy.

Powyższe dane wskazują, iż osoby pozytywnie oceniające władzę wykonawczą i ustawodawczą, tzn. rząd i Sejm, dobrze oceniały także prezydenta. Oznacza to, że te trzy instytucje często były postrzegane jako monolit. Aprobata lub dezaprobaty osoby prezydenta w dużej mierze nie stanowiła więc odzewu na fakty dotyczące bezpośrednio głowy państwa, lecz była pochodną ogólnej skłonności badanego do ufania lub nieufania instytucjom związanym z władzą. Interesujący jest także fakt, iż respondenci popierający Wojciecha Jaruzelskiego wyrażali szczególnie pozytywne opinie o wojsku ($r = 0.34$) i OPZZ ($r = 0.39$), podczas gdy zwolennicy Lecha Wałęsy zazwyczaj deklarowali aprobatę "Solidarności" (współczynnik Pearsona wynosi aż 0.53) i Kościoła ($r = 0.45$). Warto podkreślić, iż

⁹ Dokładne sformułowanie pytania w aneksie 3.

zależności te utrzymywały się przez cały okres urzędowania obu prezydentów, także wówczas, gdy niektóre z wymienionych instytucji, np. prezydent Lech Wałęsa i związek zawodowy "Solidarność", pozostawały w jawnym konflikcie. Zawsze korelacje były jednak silniejsze na początku niż w końcu kadencji. Zjawisko to wskazuje na to, iż ogólne, uwarunkowane przeszłością, przekonania dotyczące Wojciecha Jaruzelskiego i Lecha Wałęsy znacząco wpłynęły na społeczną percepcję obu polityków, a pośrednio - urzędu prezydenta. Schematyczne myślenie, zgodnie z którym łączono Jaruzelskiego z instytucjami siłowymi i komunistycznymi związkami zawodowymi, natomiast Wałęsę z walczącą przeciw poprzedniemu systemowi "Solidarnością", okazało się bardzo trwałe i niepodatne na zmieniającą się sytuację polityczną.

2. Poglądy polityczne, stosunek do wiary, ocena sytuacji w kraju a aprobatą działalności prezydenta

Poglądy polityczne badanych, ich stosunek do wiary oraz ocena sytuacji w kraju były w przypadku obu prezydentów silnie i trwale (tzn. prawie niezmiennie w całym badanym okresie) skorelowane z deklarowaną przez respondentów aprobatą. Wyodrębnione ze względu na te cechy bazy społeczne Lecha Wałęsy i Wojciecha Jaruzelskiego były jednak odmienne.

Tabela 4

Współczynniki korelacji Pearsona dla zmiennych opisujących poglądy i postawy respondenta oraz oceny działalności prezydenta od stycznia '89 do listopada '94		
	Wojciech Jaruzelski	Lech Wałęsa
Ogólna ocena sytuacji (+ dobra, -zła)	-0.02	0.33
Sytuacja polityczna (+ dobra, - zła)	-0.11	0.34
Sytuacja gospodarcza (+ dobra, - zła)	-0.16	0.22
Religijność (+ większa, - mniejsza)	-0.05	0.28
Skala prawica - lewica (+ lewica, - prawica)	0.14	-0.27

1. Liczba przypadków wynosi 10 533, dane pochodzą z ośmiu sondaży, w tym 3969 przypadków z 3 sondaży dotyczących Jaruzelskiego i 6570 przypadków z 6 sondaży dotyczących Wałęsy.
2. Dokładne sformułowanie pytań w aneksie 3.

Wojciecha Jaruzelskiego popierały częściej osoby niezadowolone z rozwoju politycznej i gospodarczej sytuacji w kraju, badani rzadko uczestniczący w praktykach religijnych oraz deklarujący poglądy lewicowe. Zwolennikami Lecha Wałęsy byli natomiast głównie respondenci zadowoleni z sytuacji w kraju, wierzący i deklarujący poglądy prawicowe. Charakterystyki sympatyków obu prezydentów wydają się dosyć spójne. Wojciecha Jaruzelskiego popierały osoby obawiające się reform, identyfikujące się z poprzednim systemem. Działalność Lecha Wałęsy natomiast aprobowali respondenci pozytywnie nastawieni do przemian i dystansujący się wobec przeszłości oraz kojarzącej się z nią "lewicowości".

Wnioski

Działalność pierwszego prezydenta III Rzeczypospolitej Wojciecha Jaruzelskiego najwyżej oceniana była na początku kadencji. O jego posunięciach pozytywnie wypowiadało się wówczas trzy czwarte (74%) badanych. Bardzo wysokim poparciem cieszył się także w pierwszych miesiącach swego urzędowania prezydent Lech Wałęsa. Odsetek pozytywnych ocen działalności Lecha Wałęsy i Wojciecha Jaruzelskiego zmniejszał się jednak systematycznie wraz z upływem ich kadencji. Aprobata obu prezydentów charakteryzowała więc wyraźna długookresowa tendencja spadkowa. Mimo generalnie negatywnej dynamiki, w przypadku Lecha Wałęsy można zaobserwować istotne wahania związane z konkretnymi wydarzeniami życia społeczno-politycznego, natomiast oceny dotyczące Wojciecha Jaruzelskiego nie wykazywały niemal żadnych wahań krótkookresowych.

Odnotowana w ciągu ostatnich pięciu lat dynamika zaufania do obu prezydentów wykazywała dużą zbieżność z wahaniami popularności Sejmu, rządu, Kościoła i "Solidarności". Zaobserwowane zmiany poparcia dla głowy państwa wynikały więc prawdopodobnie z faktów i przekonań dotyczących bezpośrednio prezydenta, a także ogólnej tendencji charakterystycznej dla innych instytucji życia publicznego.

Zarówno Wojciech Jaruzelski, jak i Lech Wałęsa mieli swoją stałą bazę społeczną. Jednak grup społecznych pozytywnie nastawionych do obu prezydentów nie można opisać w kategoriach społeczno-demograficznych. Poparcie w tych grupach - wyodrębnionych ze

względu na wiek, płeć, wykształcenie i miejsce zamieszkania - różniło się bowiem w niewielkim stopniu i zmieniało w czasie. Cechy stale różnicujące grupy pozytywnie oceniające obu prezydentów dotyczyły sfery przekonań i poglądów, nie zaś pozycji społecznej badanych. Poglądy sympatyków Jaruzelskiego były jednak dokładnie odwrotne niż zwolenników Wałęsy. Podstawowym problemem dzielącym obie grupy była kwestia stosunku do władzy komunistycznej i Kościoła. Wojciecha Jaruzelskiego pozytywnie oceniali ludzie identyfikujący się bardziej z poprzednim ustrojem, popierający instytucje kojarzące się z władzami komunistycznymi: wojsko i OPZZ. Były to zazwyczaj osoby niewierzące, określające swoje poglądy jako lewicowe. Lecha Wałęsę popierali natomiast badani pozytywnie nastawieni do instytucji o antykomunistycznym rodowodzie, czyli "Solidarności" i Kościoła, wierzący, deklarujący orientację prawicową. Warto jednak pamiętać, że liczne grupy społeczne nie aprobowaly działalności ani jednego, ani drugiego prezydenta. Szczególnie pod koniec kadencji Wojciecha Jaruzelskiego oraz po czterech latach urzędowania Lecha Wałęsy zwolennicy prezydenta stanowili zaledwie około jednej trzeciej Polaków.

Aneks 1

Charakterystyka wykorzystanych danych sondażowych

W raporcie wykorzystano dane pochodzące z 39 sondaży przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej w okresie od września '89 do listopada '94 na ogólnopolskiej próbie dorosłej ludności. Niżej podano daty zakończenia realizacji sondaży, liczebności i rodzaje prób.

14.09.89; 999; próba udziałowa
21.11.89; 1497; próba udziałowa
15.01.90; 1486; próba udziałowa
19.02.90; 1498; próba udziałowa
26.03.90; 1502; próba udziałowa
24.04.90; 1387; próba losowa
23.05.90; 1474; próba losowa
26.06.90; 1490; próba losowa
15.07.90; 1481; próba losowa
17.09.90; 1459; próba losowa
23.10.90; 1477; próba losowa
18.11.90; 1490; próba losowa
14.01.91; 1500; próba losowa
20.02.91; 1000; próba losowa
16.04.91; 1000; próba losowa
21.05.91; 1000; próba losowa
17.06.91; 1000; próba losowa
14.07.91; 1000; próba losowa
26.08.91; 1000; próba losowa
13.09.91; 1000; próba losowa
14.10.91; 1500; próba losowa
10.03.92; 1172; próba udziałowa
03.05.92; 1191; próba losowa
17.06.92; 1222; próba losowa
07.09.92; 1153; próba losowa
15.11.92; 1184; próba losowa
17.01.93; 1208; próba losowa
14.03.93; 1233; próba losowa
17.05.93; 1075; próba losowa
12.07.93; 1127; próba losowa
25.10.93; 1192; próba losowa
14.12.93; 1239; próba losowa
17.01.94; 1226; próba losowa
15.02.94; 1198; próba losowa
18.04.94; 1207; próba losowa
20.06.94; 1197; próba losowa
05.09.94; 1219; próba losowa
07.11.94; 1120; próba losowa
09.01.95; 1230; próba losowa

Aneks 2

Odsetki odpowiedzi na pytanie: "Proszę teraz Pana(ia) o ocenę działalności różnych instytucji, organizacji oraz osób pełniących ważne funkcje w kraju. Czy, Pana(i) zdaniem, działalność Prezydenta W.Jaruzelskiego (L.Wałęsy) dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?" (w niektórych sondażach pytanie to było nieznacznie modyfikowane)

Termin realizacji	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Aprobata	Dezaprobaty	Brak zdania
IX '89	29	45	10	4	74	14	12
XI '89	18	51	10	5	69	15	16
I '90	18	48	12	7	66	19	15
II '90	15	46	16	9	61	25	14
III '90	13	45	17	10	58	27	15
IV '90	13	36	20	11	49	31	20
V '90	9	38	20	10	47	30	23
VI '90	9	35	21	15	44	36	20
VII '90	6	33	24	13	39	37	24
IX '90	6	30	26	16	36	42	22
X '90	6	24	27	21	30	48	22
XI '90	5	27	27	17	32	44	24
I '91	20	40	7	3	60	10	30
II '91	14	39	16	9	53	25	22
IV '91	21	49	13	7	70	20	10
V '91	13	38	27	14	51	41	8
VI '91	12	34	24	18	46	42	12
VII '91	8	28	32	24	36	56	8
VIII '91	13	36	23	17	49	40	11
IX '91	9	40	25	15	49	40	11
X '91	9	37	27	16	46	43	11
III '92	6	32	31	15	38	46	16
V '92	5	31	32	20	36	51	13
VI '92	6	30	30	21	36	51	13
IX '92	7	34	32	16	41	48	11
XI '92	7	37	29	15	44	44	12
I '93	6	31	29	19	37	48	15
III '93	3	39	29	19	42	48	10
V '93	4	25	36	25	29	61	10
VII '93	4	28	34	22	32	56	12
X '93	5	34	28	21	39	49	12
I '94	4	29	33	19	33	52	15
II '94	4	31	31	24	35	55	10
IV '94	2	22	34	30	24	64	12
VI '94	3	23	37	27	26	64	10
IX '94	3	23	32	31	26	63	11
XI '94	3	20	32	36	23	68	9
I '95	4	21	33	31	25	64	11

Aneks 3

Sformułowanie pytań wykorzystanych w opracowaniu

Ogólna sytuacja: Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju idzie w dobrym czy też w złym kierunku?

Ocena sytuacji politycznej/gospodarczej: Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną (gospodarczą) w kraju?

Sytuacja rodziny: Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się bardzo dobrze; dobrze; ani dobrze, ani źle; źle; bardzo źle?

Ocena działalności instytucji życia publicznego: Proszę teraz o ocenę różnych instytucji i organizacji. Czy, Pana(i) zdaniem, działalność (Sejmu, wojska...) dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?

Lewica-prawica: Na tej linii oznaczono punktami poglądy polityczne, od lewicowych do prawicowych. Proszę wskazać, który z tych punktów najlepiej odpowiada Pana(i) poglądom politycznym (skala od 1 do 7).

Subiektywna ocena warunków materialnych: Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one: złe; raczej złe; ani dobre, ani złe; raczej dobre; dobre?